Produktivní typ slovtvorby kontrastivně

*Věra Höppnerová**

Deriváty na -er patří v současné němčině k produktivnímu typu odvozování slov. Platí to jak pro jazyk obecný¹, tak i v plné míře pro jazyk hospodářský. Zde je důvodem jeho produktivnosti velká potřeba označení subjektů, kteří pracují na různých pracovištích národního hospodářství, zaujímají určité ekonomické, právní nebo sociální postavení nebo vykonávají různé příležitostné činnosti.

Předmětem našeho rozboru bylo přes 200 odvozenin na -er, označení pro subjekty v oblasti hospodářství, excerpovaných v průběhu dvou let z hospodářského tisku (Markt a hospodářské přílohy Wiener Zeitung a Prager Zeitung) a ze dvou vysokoškolských učebnic.² Byla zkoumána 1. jejich struktura a sémantické podskupiny, které tyto deriváty vytvářejí, a 2. potíže, které studující musí překonat při hledání vhodných českých ekvivalentů.

1. Strukturální a sémantická charakteristika derivátů na -er

Zkoumaná maskulina na -er jsou odvozena především od slovesného základu, méně často od základu substantivního nebo adjektivního.

1.1 Slovesný základ tvoří převážně slabá slovesa, a to jak bezpředponová, která jsou v menšině (Bieter, Fertiger, Förderer, Forscher, Fräser, Gründer, Kassierer, Käufer, Kenner, Kläger, Makler³, Mieter, Nutzer, Planer, Pender, Rekrutierer, Richter, Sanierer, Schauer, Schuldner, Schweißer, Sparer, Sprecher, Werber, Zahler), tak i předponová (Anbieter, Anhänger, Anleger, Ausrüster, Ausstatter, Aussteller, Beobachter, Entwickler, Erzeuger, Nachfrager, Unternehmer, Veranstalter, Verarbeiter, Verbraucher, Verdienner, Verhandler, Verkäufer, Verlierer, Verleiher, Vermieter, Verschieber, Versorger, Verwalter, Versender, Versicherer, Vertreter, Verwalter, Vorarbeiter, Vorreiter, Zulieferer, Zusteller) a složená (Rückversicherer, Teilhaber). Důvod, proč předponová slovesa převažují, lze spatřovat ve velkém rozšíření sloves s předponou ver-

Deriváty označují osoby, které vykonávají slovesem označenou činnost. S ohledem na status této činnosti lze rozlišovat tři sémantické podskupiny:

- a) označení povolání (Kassierer, Verkäufer, Planer)
- b) označení subjektů, kteří zaujímají určité postavení v ekonomických, právních, finančních aj. vztazích. Přitom jde jak o osoby (Förderer, Kläger, Schuldner, Vermieter), tak i o firmy (Verarbeiter, Versorger).
- c) označení osob chovajících se určitým způsobem (Schauer, Gewinner, Verlierer).

* Prof. PhDr. Věra Höppnerová, DrSc.; Katedra německého jazyka, Fakulta mezinárodních vztahů, Vysoká škola ekonomická v Praze. hopp@vse.cz.

1 Fleischer, W.: Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache, 4. durchgesehene Auflage, VEB Bibliographisches Institut Leipzig, 1976, S. 137.

Fleischer, W. / Barz, J.: Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache, 2. durchgesehene und ergänzte Auflage, Max Niemayer Verlag Tübingen, 1995, S. 157. ISBN 3-484-10682-4

2 Höppnerová, V. / Kernerová, J.: Němčina v hospodářství, 3. vydání, Ekopress Praha 2004. ISBN 80-86119-80-7
Höppnerová, V.: Wirtschaftsdeutsch für Fortgeschrittene, Ekopress Praha 2001. ISBN 80-86119-12-2

3 Podle Kluge, F.: Etymologisches Wörterbuch, 17. Auflage, Walter de Gruyter & Co. / Berlin, 1957 byl Makler odvozen od makeln ve významu „Geschäfte machen“.

Tyto odvozeniny se vyskytují nejen jako slova jednoduchá, ale vytvářejí i četné složeniny (Mobilfunkanbieter, Großanleger, Branchenbeobachter, Bestbieter, Miteigentümer, Zukunftsforscher, Marktteilnehmer).

- 1.2 Označení osob se odvozují i od slovního spojení. Na první pohled působí tyto tvary jako kompozita (Dienstleister, Inhaber, Umsatzbringer), avšak jde rovněž o deriváty, neboť se jejich druhá složka v obecném jazyce jako podstatné jméno běžně nevyskytuje. Zvláště oblíbená jsou slovní spojení se slovesy geben a nehmen (Arbeitgeber, Arbeitnehmer, Kreditgeber, Kreditnehmer, Dienstgeber, Dienstnehmer, Auftraggeber, Gesetzgeber, Kapitalgeber, Kapitalnehmer, Versicherungsnehmer). Při přiřazení k odvozeninám vycházíme z odvození od spojení Arbeit geben či Arbeit nehmen, avšak u substantiva Geber nelze vyloučit ani možnost kompozita. Základem odvozenin může být i částečně idiomatické frazeologické spojení (Antragsteller, Anspruchsteller). K odvozeninám od slovesných spojení patří dále Dachdecker, Grenzgänger, Pleitegänger, Fahrzeughalter, Jobsucher, Anlagenbauer, Maschinenbauer, Preisbrecher aj.

Substantivní složka slovního spojení může být spojena i s předložkou (über die Grenze gehen → Grenzgänger).

Slovesa se mohou spojovat i s příslovci (Frühbucher, Spontanbucher). Deriváty této skupiny označují z větší části subjekty, kteří spolu uzavírají partnerské vztahy (odvozeniny na -geber a -nehmer), povolání (Anlagenbauer, Dienstleister) nebo osoby vykonávající příležitostnou činnost (Antragsteller, Jobsucher).

2.

Substantivní základ je u derivátů na -er daleko méně obvyklý než slovesný. Tvoří ho obvykle jednoduchá substantiva domácího původu (Handel → Händler, Eigentum → Eigentümer, dále Fleischer, Gesellschafter, Gewerkschafter, Kontakter, Urlauber) a kompozita (Eisenbahner, Einzelhändler, Großhändler, Versandhändler, Handwerker, Präsenzdienster od Präsenzdienst, Treuhändler, Denkmalschützer, Konsumentenschützer).

Deriváty označují příslušnost osob k určitému okruhu činnosti nebo organizaci.

Malá skupina označení povolání je odvozena od cizích slov na -ik (Informatiker, Mechaniker, Statistiker, Techniker, Touristiker – *pracovník cestovního ruchu*) i jiných cizích slov (Apotheker, Metaller, Personaler, Tester, Texter – v oblasti reklamy).

3.

Adjektivní základ byl zjištěn pouze u jednoho derivátu – Gläubiger. Některá označení byla převzata z angličtiny. Jsou to např. Banker, Controller, Developer, Designer, Discounter, Manager, Partner, Player, Big Player, Global Player, Euro-Shopper.

Deriváty na -er jsou kratší než kompozita a působí moderně. Z tohoto důvodu konkurují i jiným slovo tvorným modelům (Autobauer – Automobilhersteller, Dienstleister – Anbieter von Dienstleistungen, Entscheider – Entscheidungsträger, Niedrigverdiener – Niedrigverdienender, Personaler – Mitarbeiter der Personalabteilung, Personalist) a nahrazují i starší tvary (Banker /hov./ – Bankier, Bankkaufmann⁴).

Sufix -er vykazuje určitou polysémií, neboť je užíván jak pro označení osob, tak i věcí: Např. kompozitum Zugbegleiter označuje 1. průvodčího, příslušníka vlakového

4 Duden. Deutsches Universalwörterbuch, 4. neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Herausgegeben von der Dudenredaktion, Dudenverlag Mannheim. Leipzig. Wien. Zürich, 2001. ISBN 3-411-05504-9

personálu, 2. informační leták ve vlaku⁵, stejně tak derivát Umsatzbringer („Derzeit sind Umsatzbringer Spanplattenproduzenten.“ „Die wichtigsten Umsatzbringer sind TV-Geräte mit Flachbildschirmen.“) Správný ekvivalent nám napoví pouze kontext.

2. Odvozená slova na -er a jejich české ekvivalenty

Při stanovení vhodných ekvivalentů derivátů na -er nám jsou odborné slovníky⁶ velkou pomocí, avšak neobsahují mnohé z frekventovaných termínů (Lehringsausbilder *mistr odborného výcviku*, Autobauer *výrobce automobilů*, Bieter *vydražovatel, dražitel*, Dienstleister *poskytovatel služeb*, Freizeitforscher *odborník zabývající se výzkumem volného času*, Netto-Zahler *čistý plátce* aj.). Do následujícího srovnání jsou zahrnuty nejen jednoduché deriváty, ale i kompozita s nimi, která jsou pro pedagogické účely stejně důležitá. Čeští studující musí při hledání vhodných českých ekvivalentů překonat radu překážek:

1. Relativně snadný je překlad těch slov, která jsou v češtině odvozena od stejného slovesa. Potíž spočívá pouze v tom, že uniformnímu sufixu -er odpovídá v češtině celá škála různých sufixů:

Sufix -er	-ač	(Verhandler <i>vyjednaváč</i>)
	-atel	(Nutzer <i>uživatel</i>)
	-itel	(Verbraucher <i>spotřebitel</i>)
	-ící	(Käufer <i>kupující</i>)
	-ce	(Vertreter <i>zástupce</i>)
	-čí	(Sprecher <i>mluvčí</i>)
	-ěř	(Makler <i>maklér</i>)
	-ník	(Gesellschafter <i>společník</i>)
	-ař	(Fräser <i>frézař</i>)
	-ák	(Vorreiter <i>předák</i>)

2. Větší potíž nastává, když je český ekvivalent odvozen od jiného slovesa: Gewinner und Verlierer (der Wende) *vítězové a poražení (revoluce)*, Anbieter (von Dienstleistungen) *poskytovatel (služeb)*, Bieter *dražitel*, Maschinenbauer *výrobce strojů, strojař* nebo kompozitum Existenzgründer *osoba samostatně podnikající*.
3. Řada termínů je polysémní, takže je třeba vybírat mezi více ekvivalenty: Händler *obchodník, maloobchodník, prodejce*; Anleger *investor, vkladatel*; Anbieter *nabízející, poskytovatel, výrobce*; Auftraggeber *investor, objednatel, odběratel (u zakázek), zmocnitel*.⁷
4. Užívání cizích slov není v obou jazycích symetrické. To znamená, že domácímu slovu v němčině může odpovídat cizí slovo nebo slovní spojení s cizím slovem v češtině

5 Duden, tamtéž.

6 Bürger, J. a kol.: Německo-český hospodářský slovník, Nakladatelství Fraus, k.s., Plzeň 1997. ISBN 80-85784-28-9
Baběradová, H. / Šimková, J.: Německo-český bankovní a finanční slovník, Praha 1999. ISBN 80-7175-073-5
Weber, A. / Bažant, L. / Jabůrková, D.: Odborný slovník právo a obchod, 2. vydání, Nakladatelství společnost BABTEXT s.r.o. 1996. ISBN 80-85816-17-2

Řada českých ekvivalentů německých pojmenování mohla být stanovena až po konzultacích s odborníky-ekonomy. Velmi cenná byla zejména pomoc doc. Ing. Mojmiry Helíška, CSc.

7 Bürger, J. a kol., tamtéž.

a naopak: Reiseveranstalter *touroperátor*, Wirtschaftsprüfer *auditor*, Urlauber *rekreant*, Werber *odborník na reklamu*. Na druhé straně stojí proti německým označením Kassierer, Exklusivvertreter české *pokladník a výhradní zástupce*.

5. Cizí slova zpravidla ulehčují porozumění a představují při studiu cizího jazyka velkou pomoc. Ne vždy je však jejich struktura v různých jazycích stejná, jak ukazují odvozeniny Informatiker, Mechaniker, Statistiker, Techniker aj. Při aktivním užívání jazyka má český studující tendenci užívat českých tvarů bez -er (*statistik, technik* atd.).
6. Struktura některých německých derivátů i kompozit s nimi se někdy výrazně liší od struktury jejich českých ekvivalentů, které je třeba formulovat explicitně: Berufsanfänger *osoba na počátku profesní dráhy*, Berufsberater *poradce pro volbu povolání*. Jindy je třeba doplnit přičestí činné: Spontanbucher *zákazník provádějící spontánně rezervaci*, Preisbrecher *ten, kdo nabízí výrazně nižší ceny než konkurence*, Quereinsteiger *pracovník přicházející z jiného oboru*, Jobsucher *osoba hledající zaměstnání*, Marktführer *podnik dominující trhu, firma ovládající trh, dominantní firma*, Schichtarbeiter *pracovník ve směnném provozu*.

Mnohdy má čeština sklon k verbálnímu vyjadřování: Die wichtigsten Umsatzbringer sind TV-Geräte mit Flachbildschirmen. *Televizory s plochou obrazovkou mají největší obrát.* Vor Weihnachten hat man viele Schauer, aber wenige Käufer verzeichnen können. *Před Vánocemi si mnoho lidí prohlíželo zboží, ale málo jich nakupovalo.* Herr Fischer arbeitete als Projektentwickler in Österreich und Osteuropa. *Pan Fischer pracoval na projektech v Rakousku a ve východní Evropě.*

Někdy je vznik vhodného, krátkého českého ekvivalentu jen otázkou času. Tak např. Schnäppchenjäger se dosud opisuje jako „osoba honící se na výhodnými nákupy“, avšak pro Grenzgänger „osoba dojíždějící pravidelně přes hranice (za prací apod.)“⁸ se již používá jiný německý ekvivalent – *pendler*. Pro Mitbewerber „spoluuchazeč, konkurent, soupeř, rival“⁹ již právníci utvořili „spolusoutěžitel“, což nápadně připomíná německý vzor.

Z uvedeného vyplývá, že je sufix -er v hospodářské němčině velmi produktivní. Vytváří především označení subjektů, kteří vstupují v oblasti hospodářství do ekonomických, právních, finančních aj. vztahů, vykonávají určitá povolání nebo příležitostné činnosti. Tato označení jsou odvozována vesměs od předponových nebo bezpředponových sloves, verbálních vazeb a méně často od substantiv. V češtině jim odpovídají odvozeniny s širokou škálou sufixů a víceslovné termíny rozmanitých struktur.

A Productiv Typ of Wordcreation in a Contrastiv Way

Abstract

The derivationssuffix -er is very productiv in German business language. It creates above all nouns for persons who create different economic, juridical, financial etc. relations in the area of economy or perform certain professions or occasional activities. In Czech language have their equivalents wide range of suffixes or are multiword expressions of different structures.

Keywords: business language; derivationssuffix -er; Czech equivalents.

JEL classification: A19.

8 Bürger, J. a kol., tamtéž.

9 Bürger, J. a kol., tamtéž.